

1956 szerepe és jelentősége a magyar történelemben

Gondolatok a magyar történelem múltjáról és jövőjéről 56 ürügén, a forradalom 60. évfordulóján

Bevezetés

1956-ban születtem. Történelem tanár lettem. Így nem véletlen talán, hogy az 1956-os forradalom – én otthon ennek hallottam mindig, bennem így rögzült – az első és máig a legfontosabb, engem személy szerint is leginkább izgató történeti kérdés volt. Már óvodás koromban azt hallottam, hogy a forradalom alatt születtem. Aztán az iskolában már azt hallottam, hogy a forradalom az ellenforradalom. Muszáj volt erről gondolkodnom, családon belül vitatkoztunk is ezen. Aztán 1968 augusztusa – a prágai nyár – után számomra szépen kitisztult a kép. Rendszerszerűen ugyan nem tanultam róla csak gimnáziumban, de a szakirodalom – még a Kádár-rendszerben itthon megjelentek is – lehetővé tette kritikai módszerek alkalmazásával a tisztánlátáshoz való eljutást. A rendszerváltás így számomra általában sem és 56 megítélésében sem okozott különösebb okot az átértékelésre. Mondhatnám: a helyére került minden. Legfeljebb bizonyos, általam nem ismert tények leptek meg, amelyekről korábban nem tudtam – pl. az, hogy még 1976-ban is indult per ellenforradalmi tevékenység miatt, amikor én már egyetemista voltam – egészen megdöbbentett, szinte hihetetlen volt.

Azt ugyanakkor a rendszerváltás után látnom kellett, hogy a demokratikus politikai elit nem tud mit kezdeni 1956-tal. Ezt a megemlékezések hangulata, időnként színvonala, átpolitizáltsága, az emlékművek, táblák, szobrok színvonalának végtelenül zavarba ejtő eklekticizmusa mutatja.

Nem segített az egykori forradalmárok fellépése sem. Sem azoké, akik külföldről jöttek haza, sem azoké, akik itthon jöttek elő a mélyből és kibeszélhették magukból, ami bennük volt – természetesen tisztelet a kivételnek, mert van az is. Sajnos az eltelt idő, a romló emlékezet, a sokféle sértettség, a napi politikai szempontok alapján történő magyarázata a múltnak nem

használt a tisztánlátásban. A rendszerváltás óta megjelent visszaemlékezések sajnos csak kevés támponttal szolgálnak. Tartalmazznak ugyan fontos információkat, adatokat is, de nagy többségük a tévedések és a torzítások miatt nemigen használható.

A politikai baloldal zavarát nyilvánvalóan az okozta, hogy a forradalmat annak idején leverő párttól nem tudott elszakadni, a forradalom megünneplése részükről – november 7. korábbi ünneplése után – nem tűnt túl hitelesnek. A politikai jobboldal számára viszont az okozza máig a zavart, hogy az 56-os forradalom baloldali forradalom volt. Ha a korabeli pontokat megnézzük, ott bizony nem szerepel a célok között a kapitalizmus restaurációja, vagy mondjuk a földek, vagy a gyárak visszaadása eredeti tulajdonosaiknak. A pontokból bizony jobboldali jövőkép helyett egy demokratikus, munkás-önigazgatásos baloldali, vagy valamiféle harmadikutas jövőkép olvasható ki, konzervatív, keresztény, vagy akár liberális jövőkép nemigen.

Mi történt tehát 1956 őszén Magyarországon?

Igazából nem olyan bonyolult ez, hiszen már az első napokban – a köznyelvben is, a hazai és a nyugati sajtóban is – **forradalom**nak nevezték. Néhány nap, egy hét telt el és a két hithű kommunista kulcsfigura, Nagy Imre és Kádár János is forradalomnak nevezte. Több bizonyíték talán nem is kell. Az ő azonosulásuk a fogalommal éppen azért nem volt nehéz, mert – mint már jeleztem – a célkitűzések zöme alapvetően baloldali volt. Benne volt a sok helyen megfogalmazott sokféle pontokban a Rákosi-rendszer hibáinak kijavítása, az elkövetett hibák – sőt: bűnök – elkövetőinek felelősségre vonása. Benne volt a munkásság és a parasztság több súlyos sérelmének orvoslása a sztrájkjog megadásától, a normarendezéstől a kötelező terménybeszolgáltatás eltörléséig.

Ugyanakkor voltak a pontokban olyan követelések, amelyekkel már Nagy Imre, de még inkább Kádár János kevésbé tudott egyetérteni: pl. a többpártrendszer, a demokratikus választások, a teljes vélemény-, szólás-, sajtószabadság bevezetése.

Amivel viszont Kádár János még kevésbé tudott mit kezdeni – ezzel szemben Nagy Imre, bizonyos előzmények után talán nem is olyan meglepően viszont igen – az a nemzeti jellegű

célok jelentős dominanciája a követelések között. A szovjet csapatok kivonása, a Szovjetunióval való külkapcsolatok új alapokra helyezése, a sztálinista szimbólumok helyett a nemzeti szimbólumok visszaállítása – Kossuth-címer, a honvédségnek nemzeti egyenruha, nemzeti ünnepek. Ugyanakkor tény, hogy pl. a Varsói Szerződésből való kilépés vagy Magyarország semlegessége, amelyet a miniszterelnök – az események sodrásában, talán kissé kétségbeesve is – a forradalom csúcspontján bejelentett, nem szerepelt az eredeti követelések között.

A nemzeti követelések szerepét növeli az is, hogy ezekben volt talán a forradalom szereplői között a legteljesebb egyetértés. (Az sem véletlen ezért, hogy a nemzeti kérdésben közömbös Kádár hagyta ott ezt a táborot. Nagy Imre viszont ott maradt és ebbe végül – az ismert körülmények között belehalt.)

Így a forradalom mellett ma már fontos hangsúlyozni, hogy ez a három hét – általában két hétről beszélnek, vagy 12 napról, de hát a harcok november 11-12-éig tartottak – **nemzeti szabadságharc** is volt, november 4-től pedig szerintem csak az.

(Kádárnak a nemzeti kérdéshez való viszonyulását később jól mutatja, hogy rendszere leginkább a nemzeti kérdéshez való viszonyában, a nemzeti kérdés negligálásában, a nemzeti identitás elutasításában, a fiatalok internacionalista nevelésében tért el a többi környékbeli kommunista rendszertől. Hogy ebben 1956-nak volt-e szerepe, azt nem tudom megítélni, de lehetett. Csak adalék, de ide illik, hogy Aczél György, Kádár kevés bizalmasa közül az egyik, a „Ha én rózsá volnék” című dalt a zászlóról szóló versszak miatt nem engedte lemezre tenni sokáig. Nyilván a magyar nemzeti, netán a lukas zászlóra gondolt ő is – mint mindenki, aki megértette a dal szövegét.)

Az eseményekre 1956 decemberétől a rendszerváltásig az **ellenforradalom** volt a Kádár-rendszer hivatalos definíciója. Ez lett a rendszer legitimációs alapja – jobb híján. (Nagyon más nem is lehetett.) Ettől Kádár – egyes megszólalásaiban – eltérhetett – októberi események, sajnálatos események,

nemzeti tragédia

– de a hivatalos kánonban, tankönyvekben, a hazai szakirodalomban csak ennek volt helye. Egy generáció alatt ez át is ment a köztudatba annyira, hogy Pozsgay Imre 1989. januári „

népfelkelés

” definíciója sok meggyőződéses, „hívő” baloldalt teljesen megdöbbsentett. Volt egy-két tanítványom, aki teljesen összezavarodott, szinte depressziós lett ettől a váltástól.

Az ellenforradalom azért is rögzülhetett sokakban, mert tudjuk azt, hogy a kommunista rendszerekre az a jellemző, hogy a társadalmak tagjainak kb. egyharmada számára a rendszer előnyökkel járt, kedvező volt. Ha egy harmadnyi nyertese van egy rendszernek, akkor társadalmi bázisa is van az ellenforradalom definíciónak is.

Király Béla, az események egyik főszereplője **szovjet-magyar háborúnak** nevezi, ami történt. Ez nem ment át annyira a köztudatba. Gond is van vele, hisz a fegyveresen harcolók egyik oldalról valóban a szovjet katonák voltak, a másik oldalról pedig magyarok – csak éppen zömmel nem katonák. A Magyar Néphadsereg szervezeten nem harcolt a szovjetek ellen magasabb egységek szintjén. Ezzel szemben mind november 4. előtt, de utána különösen segített a szovjeteknek a rend helyreállításában. Nagy Imre november 4-i, a rádióban elhangzott „a kormány a helyén van” félmondata e változat szerint azért hangzott el, hogy ezzel legitimálja a szabadságharcosokat, mintha ők a kormány katonái lennének. Ez nem felesleges önmagában, hisz sokan estek pl. fogságba közülük, de az egész konstrukció aligha tekinthető pontos definíciónak, még ha reális elemei vannak is.

Hova helyezhető a magyar történelemben ez a forradalom?

Mielőtt erre megpróbálnék választ adni, a magyar történelem nagy korszakaira szeretnék visszautalni. Vitatható ki, mit tekint annak. Ha évszámokkal körülírt – így természetesen politikatörténeti jellegű, ezért egyoldalú – korszakokat keresünk, akkor szerintem a 862–955, 997–1116, 1301–1437 és az 1711–1914 közötti korszakok azok, amelyek sikeres, nagy korszakaink voltak. De talán azt is lehetne mondani, hogy **a XV. század elejétől egészen amagyar történelem**

– néhány válságos évtizedtől eltekintve, mint a kalandozások kudarca, a tatárjárás és következményei vagy a kiskirályok kora –

sikeres

. A török korszak járt máig ható, súlyos következményekkel. Utána viszont jön a török utáni nagy felzárkózási folyamat, végén a kibontakozó ipari forradalommal. Ez nem is kevés, ez több mint fél évezred. Más népek történelmében sem biztos, hogy arányaiban ennél több a pozitív korszak. A baj az elmúlt évszázaddal van.

A baj az ún. rövid XX. századdal van

– legalábbis magyar szempontból. (Az 1914-től 1991-ig terjedő korszakot nevezi így a történeti irodalom, amely három összefüggő világháború története, ahol a harmadik az ún. hidegháború, amely messze a legköltségesebb volt a három közül.)

Ez e rövid huszadik század bizony a magyarság gerincét megtörte. Történelmünk folyamata szétesett, kb. 5-6 évenként felfordult az élet, hol gyökeresen, hol csak jelentősen:

1914–20 – világháború, 3-4 rendszerváltás és legfőképpen a záró esemény, **a trianoni békeszerződés**

, vagy ha úgy tetszik békediktátum, ami valóban pontosabban fejezi ki azt, ami történt. Ez volt a gerinctörés pillanata. Sok évtizedes sikertörténet előzte meg, és a korabeli magyarság józan ésszel nem tudta felfogni, mert nem is igazán lehetett. Ez volt az első súlyos mélypont.

1920–26 – konszolidáció, talpra állás.

1926–32 – fellendülés majd annak összeomlása.

1932–38 – kilábalás a válságból, jobbratolódás, erősödő német orientáció.

1938–44 – revíziós sikerek, majd ezek végveszélybe jutása.

1944–49 – **teljes összeomlás**, súlyos emberveszteségek, társadalmi csonkolódás, elitek, kisebbségek megsemmisülnek, vagy távoznak, a minőségi munkaerő pusztul leginkább, idegen megszállások, diktatúrák, a revízió teljes és végleges kudarca, végül kommunista berendezkedés. Ez volt a második súlyos mélypont.

1950–56 – a kommunista rendszer első szakasza.

És ekkor jött 1956 forradalma. Ez – biztosan állítható – **a magyar történelem világszerte legis mertebb eseménye**

, és nagy biztonsággal mondható, hogy a magyar történelem utolsó ilyen eseménye is egyben. A rendszer napok alatt igen látványosan omlott össze. A nemzetközi kommunista mozgalomban – elsősorban Nyugat-Európa két nagy pártjában, a franciában és az olaszban komoly dilemmákat okozott, amelyek aztán az 1968-as prágai nyár után az eurokommunizmushoz

juttatták el ezeket a pártokat, elsősorban az olaszt. Az egész forradalmat pedig egyetemisták, még inkább munkásfiatalok – sokan közülük még gyerekek – pár ezer fős csoportja csinálta – legalábbis a fegyveres részét. Szinte hihetetlen volt, ami történt, csodaszámba ment és rávilágított egyúttal a kommunista rendszerek gyengeségére is. A forradalom kulcsszava a szabadság volt, hisz ezt vette el a rendszer a társadalom többségétől. A másik kulcsmomentum pedig a nemzeti érzés diadala volt. Fontos eleme ennek, hogy ezt a harcot még jórészt olyan emberek vívták, akiket – legalábbis a családban – nemzeti nevelésben részesítettek.

Így ez a forradalom és szabadságharc bizonyosan az egész magyar történelem egyik csúcspontja. Nyilvánvalóan ezt igazolja vissza a rendszerváltó elit is, amely az új rendszer és a saját legitimitását is 1956-ban találta meg, és amely október 23-át – nagyon helyesen – március 15. mellé emelte az ünnepeink sorában.

Mi következett a forradalom után?

Visszatért a **sztálinizmus**. Iszonyú ára lett a forradalomnak. A harcokban meghaltak kb. ötezren, az országból néhány hónap alatt távozott 200.000 ember, akiket aztán a rendszerváltásig még közel 300.000 követett. Jött a megtorlás sok száz végrehajtott halálos ítélettel, ami messze felülmúlta Haynau 1849-50-es „eredményességét” – azzal a nem kis eltéréssel, hogy ő mégsem volt magyar, mint Csermanek (Kádár) János. A

megtorlás

csúcspontja mindenképpen Nagy Imre 1958. június 16-i kivégzése volt. Része volt ennek a folyamatnak a mezőgazdaság szinte teljes

kollektivizálás

a, amely a fizikai megtorlással párhuzamosan zajlott, és amely maga sem volt egy üdvtörténeti folyamat. (Tudjuk, hogy pl. nagyon sok parasztgazda lett inkább öngyilkos, mintsem hogy tsz-tag legyen.)

A lakosság nagy részét természetesen sikerült megfélemlíteni, így a diktatúrára az itthon maradottak nagyon egyszerű válaszokat adhattak csak. Alkalmazkodtak, beilleszkedtek, **hallgattak**,

amiről tudták, hogy jobb, ha hallgatnak.

A fiatal korosztályok

válasza is egyszerű volt:

nem szaporodtak

. Az abortusztilalom 1956 júliusi eltörlése, a forradalom és a téeszesítés, majd városba özönlés együttes következménye volt ez. Drasztikus születésszám-csökkenés következett be 1957-től, amelyet érdemben azóta sem sikerült megállítani mind a mai napig. A liberalizált abortusz

szabályozás nyomán elszabadult az „abortusz-fegyver”. 1945 óta – a „Ratkó-korszak” ellenére – több mint ötmillió abortuszt hajtottak végre országunkban. Ha ehhez hozzáteesszük a meg nem születettek – és a távozó félmillió – elmaradt szaporulatát is, akkor Magyarország akár 15-20 milliós ország is lehetett volna mára. Hát nem lett...

A következmények máig hatóak és drámaiak. 15 millió kárpát-medencei magyar helyett, ami még 30 évvel ezelőtt igaz volt, ma már 13 millió sincs, Magyarország lakossága pedig 1981 óta fogy, és a folyamat megállíthatatlan. **2050-re** – a legújabb középiskolai történelem tankönyv 251. oldalán lévő korfája szerint – lehet, hogy ötmillió alá csökken az ország népessége a jelenlegi demográfiai trendek alapján.

Az 1956-os forradalomra adott demográfiai válasz elindított valamit, amire nincs megoldás. A magyarságnak 3-4 generációnál több ideje – ha csoda nem történik, de az nem szokott történni – már nincs hátra.

Ezért is mondható – de ettől függetlenül is – hogy **a XX. század harmadik magyar mélypontja az 1956 utáni kádárista megtorlás időszaka.**

A megtorlás 5-6 éve után, a posztsztálinista korszakban, folytatódott az a továbbra is 5-6 éves szakaszokkal jellemezhető „húzd meg–ereszd meg” politika, amit már magam is átéltem:

1962–68 – belső oldódás az amnesztiáktól a gazdaságirányítási reformig.

1968–74 – a reform bevezetése, majd visszavonása.

1974–80 – a válság kezdete, az első nagy eladósodás.

1981–86 – a rendszer válsága, kezdődő bomlása a XIII. pártkongresszusig.

1986–91 – a rendszer felbomlása, összeomlása, a rendszerváltás és a szovjet csapatok kivonulása.

Ha a mélypontok után csúcspontokat keresünk ebben a rövid huszadik században, akkor szerintem abból is három van. Az első 1940-ben, amikor a revíziós sikerekkel elérték azt az akkori vezetők, amit feltétlenül el kellett érni úgy, hogy az ország kívül maradt a háborún. (Ezt a sikerpillanatot megítélésem szerint Horthy Miklós kormányzó kolozsvári bevonuláskor elmondott beszéde fejezi ki a leghitelesebben.) A másik pillanat nyilvánvalóan 1956 két hete. A harmadik pedig 1989, a rendszerváltás éve. (Miután ezt átéltem, merem azt mondani, hogy ezt már akkor úgy éltük meg, hogy ilyen történelmi élményben többet nem lesz részünk. Azóta nem is volt.)

Mi történt a rendszerváltás után 1956-tal?

Először is a rendszerváltásról. Annak idején büszkéek voltunk rá, hogy nálunk egy pofon sem csattant el a rendszerváltás során. Ez is 56 öröksége lehet, hisz abból azt tanultuk: ha a hatalom akarja, bármire képes. Az azóta történtek viszont ma már azt mondatják velem, hogy a mi rendszerváltásunkban **nem volt katarzis**. Talán Nagy Imre és társai újratemetésén lehetett valami ilyesmit érezni. 1989. október 23-án a köztársaság kikiáltását már a kommunisták teszik meg, amivel megpróbálták kisajátítani ezt a napot. Már a baloldali forradalom is részben az övék, hisz annak vezetői között is a legtöbben a kommunisták voltak Nagy Imrétől Angyal Istvánig. (A szabadságharcos elemeket persze ők nem hangsúlyozzák, abban már nem a kommunisták a vezetők Király Bélától Pongrácz Gergelyig.)

Elmaradt a katarzis azért is, mert 1991 júniusáig még itt voltak a szovjet csapatok. Folytak a tárgyalások, folyt a kivonulás, amelyet a híradók rendre közvetítettek, de még itt voltak. (A tárgyalásokat egyébként magyar részről Annus Antal altábornagy, honvédelmi államtitkár, iskolánk egykori diákja vezette – jól.)

A katarzis azonban valójában azért maradt el, mert nálunk **elmaradt a Rákosi és a Kádár-rendszer akkor még élő vezetőinek az elszámoltatása, felelősségének megállapítása**. 1991-ben még élt pl. Péter Gábor, az ÁVH parancsnoka, Piros László a forradalom előtti utolsó belügyminiszter, Apró Antal, Földes László, Kovács István az MDP Katonai Bizottságának tagjai, vagy éppen Czinege Lajos, aki alezredesként Budapesten teljesített szolgálatot és utána évtizedekig hűségesen szolgálta a rendszert és persze Kádárt. És élt még Biszku Béla, Kállai Gyula és Pap János, akik a megtorlás idején a legfelső politikai vezetés tagjai voltak. Nem feltétlenül arra

gondolok, hogy őket börtönbe kellett volna ültetni. Elsősorban életkoruk miatt ezt nem tartottam volna elegánsnak. De az akkor már hozzáférhető források alapján annak megállapítása megtörténhetett volna, hogy ők felelősek-e jogi értelemben, és ha igen akkor miért és mennyiben. Nos, ez ugyanúgy elmaradt, mint az ügynökkérdés rendezése. Egyedül Biszku Béla ellen indult – jóval később – bírósági eljárás, de az már akkor nagyon kontra produktív volt. A közvélemény – joggal – inkább egy beteg öregember meghurcolását látta benne, már aki egyáltalán foglalkozott az üggyel.

1956 árnyéka tehát – sok ok miatt – máig ránk vetül. Nyitott kérdések maradtak vissza, amelyek még egy ideig akadályozzák a tisztánlátást. Az ünneplése pedig – az összes többi történelmi ünnepünkhöz hasonlóan és hangsúlyozottan sajnós – a politikai pártok aktuális céljainak alárendelt eseménnyé vált, ami a társadalomból és különösen az egészszől lassacskán semmit nem értő fiatalokból már az eseménnyel szemben is inkább ellenszenvet vált ki. A történettudomány érvei összekeveredtek a politikai értékítéletekkel, ami tovább fokozza a zavart. A politikával szembeni általános ellenszenv pedig rávetül a politika által elrontott ünnepekre is. Ez történt 1956-tal is.

Mi volt az 1956-os forradalom világtörténelmi jelentősége?

Mielőtt erre keresném a választ egy a magyar történeti közgondolkodásra jellemző sajátosságra szeretném felhívni a figyelmet. Ez pedig nem más, mint hogy szeretünk magunknak mítoszokat teremteni, ezáltal megszabadítani magunkat az önkritikai gondolkodástól. A XIX. századtól tömegesednek ezek a **mítoszok**: az áruló Görgey, a meggyilkolt Széchenyi, vagy Teleki László, a mindenki másnál nagyobb síremléket kapó, Mózesként tisztelt Kossuth, a mindent bajt okozó Tisza, aztán az első számú mércévé emelt Tisza, „az egész Magyarország mennyország” mítosza, az ország gyarapító Horthy, a meggyilkolt Teleki Pál és még sorolhatnám.

Kérdés az: mítosz-e, hogy az 1956-os forradalomnak világtörténelmi jelentősége van, vagy ezt csak mi hitetjük el saját magunkkal? Amit el szoktunk felejtetni és emiatt következtetéseinkben gyakran szoktunk hibázni, hogy a magyar történelem több mint ezeregyszáz esztendeje – vagy még régebbi idők óta – az európai történelem része. Minden ország, nép története mindig függ valamennyire másoktól, másokétól. A szomszédosak hatása, vagy a legközelebbi nála nagyobbé mindig erősebb a többinél. Ez a magyar történelemre is igaz. Teljesen autonóm fejlődés a történeti időben nincs. Ez a magyar történelem esetében is így van.

A törökök megjelenéséig lehet azt mondani, hogy a magyar történelemnek viszonylagos autonómiája van. A török hatás és annak demográfiai következményei szűkítették be a magyar történelem mozgásterét és megkezdődött a kényszerpályás magyar történelem. Ez ettől még alapvetően sikeres volt mindaddig, ameddig az államterület a magyarság túlnyomó részét összetartotta. Trianontól kezdve viszont átveszik a hatalmat a kényszerpályák, függőségünk csak a török korhoz hasonlíthatóan beszűkült. Igazából nem Trianon önmagában a baj. **Az igazi baj a Monarchia felszámolása volt!**

El szoktuk felejtetni, hogy a történelmi Magyarországot 1848–49 után csak a Habsburgok segítségével tudtuk egyben tartani. A történelmi Magyarország nem önmagában szűnt meg, hanem mint a felbomló Habsburg Monarchia ugyancsak felbomló része. (Ezért aztán a történelmi Magyarország visszaállítása, mint reális lehetőség semmi egyéb, mint egy újabb hamis mítosz.)

A megmaradt ország már a két világháború között is, de második világháború után különösen az úgynevezett Köztes-Európa közepes és kisméretű országaihoz hasonló dilemmák szorításába és egyre súlyosabb következményekkel járó kényszerpályákra került. Ez azt hozta, hogy a térség nagy része ugyanabba a táborba, **a „béketáborba” került**, akár akarta, akár nem. Így döntöttek a győztes nagyhatalmak.

A szovjet megszállási zónába került országokról már most szögezzük le, hogy messze nem mi voltunk a legfontosabbak. Hatalmi, demográfiai okok, gazdasági nagysága miatt **a térség egyetlen középhatalma Lengyelország** volt. (Ez így volt már a két világháború között is.) Ha mindent mérlegelünk, akkor nálunk csak Albánia és Bulgária volt kevésbé fontos.

A szovjet rendszer elleni **lázadások** – általános szabályként szögezzük le – a balkáni országokban nem voltak. A nyíltan lázadó országok a nyugati keresztény kultúrkörhöz tartozó, demokratikus, vagy rendi-nemesi eredetű szabadságjogok hagyományait magukban őrző országok, népek voltak. Időrendben haladva **a következő eseményekről** van szó:

- 1945–47 – Lengyelország – az illegális Honi Hadsereg polgárháborúja a kommunisták ellen.
- 1953 – NDK – berlini felkelés.
- 1956 – Lengyelország – poznańi felkelés és következményei.
- 1956 – magyar forradalom és **fegyveres** felkelés.
- 1968 – Lengyelország – diáktüntetések.
- 1968 – Csehszlovákia – a „prágai tavasz” és a „prágai nyár”.

- 1970–71 – Lengyelország – politikai válság, sortűzek, vezetőváltás.
- 1976 – Lengyelország – Varsó, Radom – radikális megmozdulások.
- 1980–81 – Lengyelország – a rendszer általános válsága, szükségállapot, ami után, illetve aminek ellenére a rendszert konszolidálni a kommunistáknak többé nem sikerült.
- 1989 – NDK, Csehszlovákia – tömegtüntetések.
- 1989 – Románia – Ceausescu megbuktatása a tömegek aktív részvételével.

(A felsorolásban a lengyel polgárháború azért lóg ki a sorból, mert az még megelőzte a kommunista hatalomátvételt, a 89-es események pedig azért, mert akkorra már világos volt, hogy a szovjetek katonai eszközökkel nem fognak beavatkozni.)

Nos, a felsorolásban **Lengyelország** szerepel átlagosan minden második helyen. Ebből az mindenképpen kiderül, hogy a kommunista rendszert megingató országok sorában az első hely a lengyeleket illeti meg. Ők a nyolcvanas években olyan „kvázi” szabadságjogokat vívtak ki maguknak, amikhez hasonlókkal csak a magyarok rendelkeztek. De miért éppen ők? És miért éppen mi?

Mielőtt erre válaszolnék, szögezzük le, hogy a kommunista világrendszer Szovjetunió vezette blokkjának és magának a **Szovjetuniónak a felbomlása világtörténelmi jelentőségű**. A rövid XX. század éppen ezért tart 1991-ig. Ebből következik, hogy amelyik ország ehhez nagyban hozzájárult, az világtörténelmi jelentőségű tettet hajtott végre. Igen ám, de ezt a versenyt akkor csak az Amerikai Egyesült Államok nyerheti. A kérdés tehát az, hogy ehhez az összeomláshoz mennyiben járultak hozzá a köztes-európai népek lázadásai?

Erről csak azt állíthatjuk biztosan, hogy minden belső válság, amely a Szovjetunió tekintélyét, a kommunista eszmék hitelességét rombolta, az megkönnyítette az USA és szövetségesei dolgát. Ebben az értelemben ennek a **sok megmozdulásnak összességében van világtörténelmi hatása**. Így azt mondhatjuk, hogy a kis népek lázadásának elsődleges jelentősége az, hogy egyáltalán meg merték próbálni. Hogy mertek lázadni. Igen nagy bátorságot kívánt ez olyan emberektől, akiknek ehhez hiányzott az egzisztenciális háttér, akik szinte mindent, akár még az életüket is kockára tették.

Az elsőség ebben vitathatatlanul a lengyeleké.

Második helyre azonban én a magyar forradalmat és szabadságharcot teszem. Oka egyszerű: ez tényleg egy nyilvánvaló fegyveres felkelés volt, amelyben több ezer ember, legnagyobb részt magyar fiatalok, tényleg az életüket adták azért, hogy ők és mások is, az országuk, a hazájuk, a népük, egész Magyarország végre szabad legyen. Ők tényleg – szó szerint – életüket adták a szabadságért.

Azért különleges ez, mert ez volt az egyetlen ilyen, máig látványos képekkel és filmfelvételekkel alátámasztható, nem manipulált, őszinte lelkesedésből származó szovjetellenes felkelés a térség kommunista korszakában. (Az 56-ban Budapesten készült felvételeket máig felhasználják más országok mozgalmainak illusztrálására is, mert annyira plasztikusan mutatják, mekkora kockázatot vállaltak a felkelők és milyen reménytelenül egyenlőtlen volt a harc.)

A forradalom belső erejét jelzi már középtávon mindaz, ami Magyarországon 1962–63 után történt. A Kádár-rendszer egésze – hasonlóan Horthyéhoz és Rákosiéhoz – a keletkezéstörténetből értelmezhető. A ragaszkodás az egyre öregebb régi harcostársakhoz, az engedmények a társadalom minden rétege felé, a kedvezmények, kiemelt fejlesztések, amelyekben Budapest részesült, a belpolitikai kockázatvállalástól való állandó félelem, ami aztán az eladósodáshoz, a más pénzen élés rövidlátó politikájához vezetett, az értelmiség felé tett gesztusok, a viszonylagos utazási szabadság, amihez hasonló a szovjet blokkban csak a lengyeleknél volt mind-mind 56-ra vezethetők vissza. Így aztán az sem véletlen, hogy az 1989-es népfelkelés deklarálása kihúzta a szőnyeget az egész rendszer legitimitása alól.

Az kétségtelen, hogy a magyar forradalom Nyugat-Európa két jelentős kommunista párttal rendelkező országában, Franciaországban és Olaszországban még a baloldali értelmiség egy részében is jelentős szimpátiát váltott ki. **Azt viszont nem állíthatjuk, hogy a kommunista pártok irányvonalára, vagy tömegbefolyására különösebb hatást gyakorolt volna.**

Túlbecsüljük a jelentőségét annak a hatásnak, ami egy átlagosan tájékozott – azaz tájékozatlan – francia vagy olasz szavazóra gyakoroltak a magyar események.

Nem lehet tehát a kizárólag a magyar forradalomnak tudni be a kommunisták későbbi visszaszorulását Nyugat-Európában sem – ilyen egyébként Olaszországban nem is történt – vagy az eurokommunizmus megszületését. Ennek egy-egy évvel későbbi választáson már nem volt semmilyen befolyásoló szerepe, az eurokommunizmus születéséhez pedig 1968 sok látványos tömegmegmozdulása is kellett és ezek között persze a „prágai nyár”.

Ami pedig a Szovjetuniót illeti, nem látszanak rajta a következő években a különösebb ijesdtség jelei, sőt igen magabiztos lett

. A koreai háború igen kockázatos kilobbantása és az azt követő hatásos amerikai

válaszcsepás 1950-ben Sztálint jogos óvatosságra intette és utána nem is törekedtek a fennálló status quo megbontására – egészen 1957-ig.

A magyar felkelés gyors és magabiztos leverése után viszont jöttek az úrfegyverkezési sikerek, a berlini fal megépítése és végül a kubai válság 1962-ben, amikor Hruscsov a kockázatvállalásban a legmesszebb ment el, gyakorlatilag addig, ameddig mehetett. Ezek egyáltalán nem mutatják azt, hogy a magyar forradalom különösebb visszatartó hatást gyakorolt volna a Szovjetunióra. (Természetesen ezt igazolják vissza a Szovjetunió által kikényszerített magyarországi erőszakos lépések is 56 után. A lengyeleknél ilyesmit nem csinált a Szovjetunió, pedig oka és lehetősége is lehetett volna rá. Ott azonban nem volt erre szükség.)

Ha a közvetlen hatások nem is látszanak a szovjet politikán, azt azért **hosszú távon mégsem állíthatjuk, hogy ne lett volna hatása a lengyel és a magyar 1956-os eseményeknek a szovjet külpolitikára.** Ez

Brezsnyev idején, a csehszlovák válság kezelésén látszott. Hosszú hónapokig tartottak a tárgyalások. Érezhető volt, hogy a szovjetek ódzkodnak a fegyveres megoldástól (56-ban Lengyelországban ugrásra készen álltak, Magyarországon pedig már júliusban katonai tervük is volt egy belső válság kezelésére, október 23-án pedig órákkal a tüntetések kezdete után már indultak is.) Amikor viszont 68-ban

a katonai beavatkozás mellett döntöttek, akkor 5 országot is be akartak abba vonni, négyet sikerült is. 1980-81-ben Lengyelország kapcsán pedig már ezt sem merték meglépni, rábízták a lengyel hadseregre a megoldást, amit persze az nem talált – mert nem találhatott – meg.

A magyar forradalomnak tehát nem önmagában van világtörténelmi jelentősége. Abban az értelemben van, hogy része volt annak a szovjetellenes lázadás-sorozatnak, amelynek az 1956-os lengyel és magyar, az 1968-as csehszlovákiai és az 1980-81-es lengyelországi események a legfontosabb állomásai. Ha úgy fogjuk fel, hogy a szovjet típusú rendszereknek közös koporsója van, akkor egészen biztos, hogy abba egy nagyon markáns, méretes szöveget bizonyosan az 56-os magyar felkelés vezetői és harcosai vertek bele.

Lesz-e még nekünk 56-unk? Egyáltalán: mi lesz velünk?

Az első kérdésre csak azt válaszolhatom: remélem nem. Boldogok azok a népek, amelyeknek kevés tragikus és véres esemény van a történetében. Mi nem vagyunk ilyenek. Világméreteken egyre kisebb nép vagyunk. Az emberiség létszáma még sokáig nő, a mienk csökkenni fog. Jó lenne, ha nem lenne szükségünk soha többé semmi világraszóló eseményre

saját leendő boldogulásunk érdekében.

A másik kérdésre már nehezebben esik válaszolni. A magyarság jövője ugyanis – az egyszer már említett „csökkenési rátánk” miatt – időben igen behatároltnak látszik. Hogy ki mit jósol a jelenlegi demográfiai trendek alapján – amelyek egyébiránt a határon túli magyaroknál még rosszabbak, mint határon innen – abban lehetnek eltérések De abban nincs különbség, hogy **minden előrejelzés gyors népességcsökkenést jelez.**

A jelenlegi magyar népesség a „Ratkó-unokák” nem túlzottan magas szaporodási hajlandósága nyomán most veszíti el – vagy már ez múlt idő – az önreprodukciós képességét. Miután ebben – más fejlett kultúrák példájából kiindulva – változás nem várható, ez azt jelenti, hogy

3-4 generációnyi időnk van még

. Ez egy bő évszázadnyi idő lehet, és sokkal nem lehet több.

A Kárpát-medence egyre ritkábban lakottá válik.

Ugyanakkor van benne sok jó termőföld, amely 3-4-szer ennyi ember élelmiszer-szükségletének előállítását is lehetővé tenné. Van benne sok és jó minőségű víz, akár felszíni, akár felszín alatti. Sok föld, sok víz... Felfedezhetik még ezt a területet a Föld olyan népei, akiknek éppen ez hiányzik: föld és víz.

Ez az a pont, ahol az írást be kell fejeznem.

Békéscsaba, 2016. október 23.

Komáromi István